

Wintermantel Péter:

Kétpárti váltórendszer és hagyományos globális hatalom:

Forgatókönyvek a japán politika normalizációjához

Inogucsi Takasi: Japán politika

Századvég Kiadó, Budapest, 2007.
359 oldal

A közelmúltban örvendetes áttörés tapasztalható a hazai könyvkiadásban a japán történeti irodalom terén. Az Európánál megjelent Buruma-könyv és az Osiris gondozásában napvilágot látott vaskos Totman-kötet szemléletükben és színvonalukban is jelentős előrelépést jelentenek a japán történelem magyar nyelven való ismertetésében.¹ A hazai megjelentetés időrendjében ide kell sorolnunk a Mason–Caiger szerzőpáros munkáját is, bár ez angolszász nyelvterületen már 20-30 évvel korábbi teljesítménynek számít.²

Tekintettel arra, hogy a téma hazai szakértői a japán történelem, a társadalomtörténet, a politológia és a nemzetközi kapcsolatok terén is csupán résztanulmányok elkészítésére vállalkoztak eddig,³ már nagyon várjuk Ferber Katalin készülő könyvének a megjelenését, mely e tárgykörében tulajdonképpen az első, magyar szerző tollából megszülető monográfia lesz.⁴

Eme hosszas könyvészeti bevezetőre azért volt szükség, hogy nyilvánvalóvá váljék a Századvég Kiadónak a *Japán politika* közreadásában tanúsított remek választása és időzítése. A

* Wintermantel Péter a Külügyminisztérium munkatársa, kutatási területei a japán külpolitika és a magyar-japán diplomáciai kapcsolatok története.

¹ Buruma, Ian: *A modern Japán 1853-1964*. Európa, 2006; Totman, Conrad: *Japán története*, Osiris, 2006.

² Mason, R. H. P. - Caiger J. G.: *Japán története*. Püski, Bp., 2004. Szintén kissé elavult volt már, mire itthon megjelent Reischauer egykori tokiói amerikai nagykövetségnek a nemzetközi japanológiai szakirodalomban ugyancsak alapműként számon tartott könyve (Reischauer, Edwin O.: *Japán története*. Maecenas, 1995.). Igaz, mivel ez volt a rendszerváltás után az első „új” könyv Japán történelméről, akkortájt ennek is nagyon tudtunk örülni.

³ Lásd többek között Szerdahelyi István tanulmányait és tankönyvfejezeteit, Farkas Ildikó írásait, illetve Gergely Attila alapvető tanulmányát: *Japán külpolitika: az azonosság megújuló esélyei. Változás és folytonosság a japán külpolitika azonosság-napirendjén*. in: N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*, Teleki László Alapítvány, 2005.

szükszavúan szerény (az eredeti, angol nyelvű kiadásban sem sokkal bővebb: *Japanese Politics: An Introduction*) cím alatt a szerző rendkívül izgalmas kísérletre vállalkozott. Könyvében egy alapos új- és jelenkori társadalom- és gazdaságtörténeti bevezető után a japán politikai rendszernek egy olyan komplex bemutatását és értékelését nyújtja, melynek során egységes keretben, a megfelelő történeti kontextusba helyezve sikerül ábrázolnia Japán politikai gazdaságtanát és politikai kultúráját, elemeznie és magyaráznia a szigetország kül- és belpolitikáját.

Inogucsi Takasi napjaink egyik legrangosabb japán külpolitikai elemzője, korábban sokáig a Csúo Egyetem oktatója volt, jelenleg a Tokiói Egyetem professzora, ahol annak idején egyetemi tanulmányait is végezte. A doktori fokozatát a Massachusetts Institute of Technology-n szerző japán tudós divatos és felkapott szerző/előadó az angolszász szakmai körökben is, számos amerikai, európai és ázsiai egyetemen (Genfi Egyetem, Harvard, Ausztrál Nemzeti Egyetem, Delhi Egyetem, John Hopkins University, Berkeley, Pekingi Egyetem, Szöuli Egyetem) tanított, s közben 1995-97 között a tokiói ENSZ Egyetem rektor-helyetteseként tevékenykedett. Eddig mintegy 25 könyve és temérdek tanulmánya jelent meg japánul és angolul a japán politika, a nemzetközi kapcsolatok és politológia tárgykörében. Elsőként készített átfogó értékelést az Öböl-háborúban való japán részvételről,⁵ de foglalkozott már az USA afganisztáni szerepvállalásával és az amerikai demokrácia-terjesztés kérdésével is.⁶ Alapító szerkesztője volt az *International Relations of the Asia-Pacific* (Oxford) folyóiratnak, főszerkesztőként jegyzi a *Japanese Journal of Political Science* (Cambridge), emellett számos további folyóirat egykori és jelenlegi szerkesztőbizottsági tagja.⁷ Rendszeresen részt vesz japán tudományos és kormányzati tanácsadó testületek munkájában. Aktuális külpolitikai elemzései gyakran olvashatók japán és más ázsiai, illetve amerikai lapok hasábjain.

A kötet első, történeti fejezetében a szerző bemutatja, hogy a mai japán politikai és társadalmi rendszer természetesen nem a még mindig sokak által egyfajta „nulla-órának” tekintett 1945-ös amerikai megszállással vette kezdetét, ám írásában hangsúlyosan nem csak a Meidzsi-korig nyúl vissza, hanem az azt megelőző korszakokat is belefoglalja elemzésébe. Részletesen feltárja, hogy a mai hivatalnokrendszer milyen kora újkori ideológiai és szervezeti

⁴ A „Bevezetés a mai japán gazdaság és társadalom működésébe” munkacímét viselő mű előreláthatólag 2008 során jelenik majd meg a Balassi Kiadónál.

⁵ Japan's Response to the Gulf Crisis: An Analytic Overview. *Journal of Japanese Studies*, Vol. 17., No. 2. (1991).

⁶ American Foreign Policy and Global Opinion: Who Supported the War in Afghanistan? *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49. No. 3. (2005); *American Democracy Promotion: Impulses Strategies and Impacts*. Oxford University Press, 2006. (társszerkesztő).

⁷ International Studies Quarterly, *Journal of Conflict Resolution*, *Journal of Japanese Studies*, *Review of International Studies*

alapokon nyugszik. A becsületen nyugvó kollektívizmus rendszerében a hivatalnok (és nem annak hűbérura) jelentette a kollektivitás alapegységét. A modern korban ez a kiterjesztett és megerősített kollektívizmus aztán a világ egyik legintenzívebb és leginkább koncentrált formájú kollektívizmusává vált. Ennek túlzásba hajló változata fokozta az 1930-as években a japán birodalmi fanatizmus térnyerését, de ugyanez közrejátszott a világháborús veszteség utáni gyors talpra állásban is. A történelmi változások hatására aztán a japán társadalom egy viszonylag zárt és homogén állapotból elmozdult egy viszonylag nyitott, bizalomkiterjesztő állapot felé, amely egyes vonatkozásokban a társadalmi tőke új típusával jellemezhető. Ezzel párhuzamosan a „becsületen nyugvó kollektívizmust” lassan mintha felváltaná egy „posztmodern kooperatív individualizmus”, ami Inogucsi szerint elengedhetetlen a japán teljesítőképesség fenntartásához.

Az 1970-es évektől, lényegében a buborékgazdaságnak a hidegháború végével szinte egybeeső „kipukkanásáig”, több elemző és trendkutató számára szinte nyilvánvalónak tűnt, hogy a XXI. század Japáné lesz. Ekkor nyert teret a köztudatban, a mai napig kiirthatatlanul, a „japán csoda” címkéje, a japán gazdasági fejlődés történelmi előzményeit és társadalmi összetevőit mellőző, így sokban félrevezető mítosza. A „japán csodát” a valódi elemzések helyett könnyebb volt a japánok egyediségével, kivételességével, a japán civilizáció „hasonlíthatatlan” jellegével magyarázni. Mára már talán senki nem hiszi, hogy a XXI. század Japáné lenne. Azt persze jelenleg nehéz lenne eldönteni, hogy erre kinek van nagyobb esélye: a ma is egyetlen szuperhatalomként fellépő Egyesült Államoknak, az újabban a médiában gyakran befutóként elkönyvelt Kínának, vagy a kínai népességet belátható időn belül demográfiai felülmúló Indiának... Egy bizonyos, Japánnak nem sikerült olyan világhatalmi pozíciót elfoglalnia, „szuperállammá”, „információs birodalomná” válnia, mint amilyent sokan jóstak neki. Nem került sor japán részről sem az USA trónfosztására, se felvásárlására, mint egyesek vélték, nem köszöntött be a *Pax Nipponica* korszaka, és az *Amerippon bigemóniája* sem.⁸

Hol is helyezkedik el hát és merre tart most Japán a nemzetközi szinten? Az 1955 óta szinte megszakítás nélkül kormányzó Liberális Demokrata Párt újabban gyengülő választási eredményei mellett meddig tartható még fenn a japán belpolitikai rendszer egypárti dominanciája?

A kötet fő következtetése szerint Japán az elkövetkezendő évek során (de legkésőbb 2020-ig) „normális országgá” válik, és a japán politika ezen „normalizációja” gyökeres váltást

⁸ Inoguchi Takashi: Four Japanese Scenarios of the Future. *International Affairs*, Vol. 65. No. 1. (1988-1989).

hoz majd mind a külpolitikában, mind a belpolitikában. A nemzetközi szinten Japán mint „teljes értékű” biztonságpolitikai szerepvállalásra képes „hagyományos globális hatalom” tölthet majd be új szerepet, a belpolitikában pedig sor kerülhet az 1955 óta szinte megszakítás nélkül fenntartott egypárti dominancia felszámolására, megteremtve a valódi kétpártrendszer, a „normális pártpolitika” létrejöttét.

A Japánról mint „normális országról” való gondolkodás egyáltalán nem új. Japán társadalomtudósok, politológusok és politikusok körében az 1990-es évek elejétől erősödött fel a diskurzus az ország világgazdasági potenciáljának megfelelő súlyú, tehát a jelenleginél jóval markánsabb politikai szerepvállalásról, a (Zbigniew Brzezinski megfogalmazásával élve) lényegében gyámsági kapcsolatot jelentő japán–amerikai biztonsági partnerség újragondolásáról, továbbá az amerikai megszállás során Japánra oktrojált alkotmány revíziójáról. A „normális Japánra” vonatkozó nézetek egyik legplastikusabb összefoglalóját Ozava Icsirónak, a japán politika „fenegyerekének” 1994-ben New Yorkban és Tokióban egyszerre kiadott könyve, a *Blueprint for a New Japan. The Rethinking of a Nation* tartalmazza. Nem mellesleg, Ozava jelenleg épp az ellenzéki Japán Demokrata Párt elnöki tisztét tölti be, és talán még sosem állt ilyen közel ahhoz, hogy hatalmi pozícióból valósíthassa meg Japán nemzetközi szerepvállalásával kapcsolatos elgondolásait.

Inogucsi szerint Japán hagyományos értelemben vett nagyhatalmi szerepének három pillére a kialakulóban lévő kétpárti konszenzus alapján az USA-val ápoltszövetségi viszony, a pacifizmus és az ENSZ melletti hangsúlyosabb elköteleződés lehet. A két nagy párt külpolitikájának eltérései inkább hangsúlybeli különbségekből fakadhatnak majd. Az így leírt „hagyományos globális hatalmi” szerep lényegében nem más, mint a Brzezinski által Japánnak szánt „vezető világhatalmi státus” újrafogalmazott, vagy, ha úgy tetszik, japánra lefordított változata. Mint az amerikai stratégia *A nagy sakktábla* című munkájában kifejtette: mivel Japán számára történelmi okok (ti. az ázsiai szomszédok ellenérzései) miatt irreális lenne a klasszikus világhatalmi szerep eléréséhez elengedhetetlenül szükséges vezető regionális hatalmi pozícióra való törekvés, ezért Japán a legkönnyebben úgy nyerhet el vezető világhatalmi státuszt, ha aktívan részt vesz a nemzetközi béke fenntartásában és tevékenyes hozzájárul a világgazdaság fejlődéséhez.⁹

A hidegháború vége után az Egyesült Államok kettős nyomást gyakorolt Japánra: gazdasági téren külkereskedelmének liberalizálását szorgalmazta, míg biztonságpolitikai vonalon azt kívánta elérni, hogy Japán járuljon hozzá nagyobb arányban saját védelmének

⁹ Zbigniew Brzezinski: *A nagy sakktábla. Amerika világelsősege és geostratégiai feladatai*. Európa, 1999. pp. 253-254.

költségeihez. A 2001. szeptember 11. után megváltozott biztonságpolitikai környezetben Japánra is új feladat várt: a vezető hatalmak immár azt sürgették, hogy Japán is vállaljon aktívabb szerepet a világpolitika alakításában. Ezen külső nyomás, valamint az aktívabb külpolitikát sürgető hazai politikai erők mellett az utóbbi évtizedben újból fel-felbukkanó japán nacionalizmus erősödése is mind egyre inkább elérhető közelségbe hozták az 1947-es békealkotmány revízióját.

A japán politológus könyvében a 2005-2020 közötti időszakra teszi az alkotmány várható módosításának időpontját. Hangsúlyozza, hogy noha a sajtó rendszerint a békealkotmány megváltoztatására hegyezi ki a kérdést, az alaptörvény módosítása minden bizonnyal kiterjed majd a miniszterelnöki hatalom prezidenciális jellegű megerősítésére, illetve ezzel párhuzamosan a végrehajtó hatalom befolyásának csökkentésére. „Reformok”, azaz jelentős szűkítések várhatók továbbá a szociálpolitika hatókörét, filozófiáját és költségeit illetően, és már napjainkban nagyobb hangsúlyt kap a patriotizmus a közoktatásban.¹⁰

Az alkotmányreform mellett a japán belpolitika egyik fő kérdése az egypárti dominancia fenntarthatósága. A szerző szerint a Liberális Demokrata Párt számára a politikai uralmának megőrzéséhez szükséges rugalmasság biztosítását négy összetevő együttes hatása teszi lehetővé: a választási rendszer folyamatos reformja, a japán közigazgatás átpolitikáltsága, vagyis a vezető köztisztviselők LDP-iránti hűsége, a globalizáció Japánban korlátozottan érvényesülő hatása, valamint az Amerikai Egyesült Államok kiállása a poliarchia mellett. Az elmúlt évek országgyűlési választásainak adatait elemezve a szerző kimutatja, hogy Japán egyre határozottabb léptekkel halad az egypárti LDP-dominanciától, a belső frakcióviszonyoknak megfelelően rendszeresen cserélgetett kormánytagok ún. „karaoke-demokráciájától” a „normális pártpolitika” váltógazdaságát lehetővé tevő kétpártiság felé. A belpolitikai fejlemények elemzése alapján Inogucsi leszögezi, hogy *„az ancien régime, amelyet az egypárti politika, a bürokrácia hatalmi fölénye, az állami irányítású fejlesztésközpontúság és az Egyesült Államokkal fenntartott merev szövetség jellemezte, ma már a múlté”*.¹¹

Érdeemes lehet észrevenni, hogy épp e két elem, a Japán mint normális hatalom és a normális pártpolitika, azaz az erősödő nemzetközi szerepvállalás és a megerősödő kétpártiság került konfliktusba az afganisztáni koalíciós műveletekhez az Indiai-óceánon logisztikai támogatást nyújtó japán haditengerészeti egységek pár hete történt hazahívásában. A felsőházban immár többségben lévő ellenzéki Demokrata Párt ugyanis belpolitikai okokból, az

¹⁰ Kérdés persze, hogy az alkotmánymódosítás időpontjában milyen összetételű kormány lesz éppen hatalmon, mivel a fenti javaslatoknak lényegesen eltérő a támogatottsága az egyes pártok körében

¹¹ Inogucsi: *Japán politika*, p. 331.

egyértelmű ENSZ-felhatalmazás hiányára hivatkozva sikeresen meg tudta akadályozni a támogató műveletekben részt vevő haditengerészeti kontingens mandátumának meghosszabbítását. Ez az eset is mutatja, hogy a nemzetközi békefenntartó akciókban történő fokozottabb részvétel lehetőségének megteremtése, valamint a valódi kormányzati alternatívát felmutatni képes ellenzéki politizálás lehet a japán kül- és belpolitika továbbfejlődésének egyik lehetséges útja, ami nem zárja ki, hogy a kettő időnként egymással is ellentmondásba kerüljön. Egészen sajátos mozzanata volt nemrég a témában Fukuda miniszterelnök és Ozava között zajló egyeztetésnek, hogy az ellenzéki párt elnöke a kialakult patthelyzet feloldására egy pillanatra felvetette egy LDP–JDP nagykoalíció ötletét. Azonban még ez a szokatlan elképzelés is, amely majdnem pártelnöki székébe került a csaknem négy évtizedes pályafutása alatt öt pártalakulatot szétverő ellenzéki politikusnak, csupán ideig-óráig tudta volna feltartani a japán politikában az elmúlt másfél évtizedben mindinkább egyértelművé váló folyamatot: a belpolitikai értelemben vett normális Japán megszületését.

A kötet ízlésesen megtervezett japános borítója, illetve a gördülékeny és precíz magyar szöveg a Századvég Kiadót és a fordítókat dicséri. Szakmai alaplőről lévén szó, egy név- és tárgymutatóval gazdagítani lehetett volna a kötetet, bár ez vélhetőleg az alapkiadás hiányossága.

A magyar kiadást illető egyetlen apró kritikánk a hátsó könyvborító azon állítását illeti, mely szerint a szerző „az ENSZ főtitkár-helyettesi posztját is betöltötte”. Inogucsi az ENSZ Egyetem rektor-helyetteseként valóban *Assistant Secretary-General* rangban soroltatott be a világszervezet protokoll-listájára, ez azonban megtévesztő angol (és magyarra tényleg nehezen visszaadható) megnevezése ellenére a főtitkári tisztet és a két főtitkár-helyettesi rangosztályt (*Deputy Secretary-General*, illetve a közvetlen ez alatti *Under-Secretary-General*) követő negyedik szint, melyet az egyes szakosított szervezetek és programok második számú vezetői, így az ENSZ tokiói posztgraduális egyetemének rektor-helyettesei is megkapnak. Inogucsi Takasi persze mindettől függetlenül Japán egyik legjelentősebb mai politológusa, akinek *Japán politika* című művét őszintén ajánlhatjuk a japán történelem, gazdaság és politika kérdéseiben szakmailag elkötelezett olvasókon túl (hiszen nekik ez amúgy is kötelező olvasmány) általában a nemzetközi kapcsolatok és a politikatudomány iránt érdeklődőknek is.